

УДК 371.134:8(07)

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ТА УКРАЇНОЗНАВЦЯ

Валентина Гончарук (м. Умань)

Анотація. У статті йдеться про розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя у вищому навчальному педагогічному закладі. Окреслено найголовніші вимоги до вчителя-філолога й українознавця на шляху становлення його як високоморальної та духовно-творчої особистості. Також визначено пріоритетне завдання вчителя – створення ним «творчої лабораторії», у якій почесне місце посядуть виховання національної свідомості учнів та розвиток їхніх творчих здібностей і талантів.

Аннотация. В статье идет речь о развитии творческого потенциала будущего учителя в высшем учебном педагогическом заведении. Очерчены самые главные требования к учителю-филологу и украиноведу на пути становления его как высокоморальной и духовно-творческой личности. Также выделено приоритетное задание учителя – создание им «творческой лаборатории», в которой почетное место займут воспитание национальной сознательности учеников и развитие их творческих способностей и талантов.

Ключові слова: творчий потенціал, творча особистість, «творча лабораторія», вимоги до вчителя-філолога й українознавця, творчі здібності.

Ключевые слова: творческий потенциал, творческая личность, «творческая лаборатория», требования к учителю-филологу и украиноведу, творческие способности.

Дивовижно розмаїтий, багатовимірний і щедрий у невичерпному джерелі любові до дітей творчий талант педагога. Через його діяльність реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, формується особистість, світ якої відбивається у веселках незрівнянного блиску своєї неповторності.

Основою освітньо-виховної справи виступає повага до дитини, сприяння розвитку та збагаченню її духовно-творчого потенціалу, складовими якого є природні задатки та набуті в процесі соціалізації знання та вміння, вольові передумови до активної діяльності. З огляду на це, творчий потенціал особистості має стати головним об'єктом уваги в сучасних соціокультурних умовах нашої держави [8].

У Законі України «Про загальну середню освіту» висвітлено такі сучасні вимоги до педагога: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки у навчальних закладах середньої освіти» [3].

У Концепції національного виховання до найважливіших завдань національної школи належать такі, як відродження української мови, традицій та обрядів, культури; формування національної самосвідомості, гуманістичної моралі, ноосферного мислення, розуміння людиною свого місця в суспільстві та в житті. Визначальною постаттю у виховному процесі загальноосвітньої школи є вчитель. Вся його діяльність спрямована на становлення дитини як духовно багаті особистості, громадянина і фахівця, на розвиток інтелектуального та творчого потенціалу нації. Виховати таку особистість зможе тільки національно свідомий і творчо активний учитель.

Проблема розвитку творчого потенціалу вчителя досліджувалася багатьма вітчизняними вченими. На думку В. Сухомлинського, розвиток

творчості вчителя певною мірою залежить від якості внутрішкільного управління [7], а дослідниця С. Сисоєва акцентує увагу на таких важливих факторах педагогічної творчості, як уміння керувати своїм творчим потенціалом, оперативно приймати рішення, розв'язувати складні педагогічні завдання [6]. Російський учений М. Поташник розглядає проблему управління розвитком творчості вчителя з позицій оптимізації навчально-виховного процесу школи. Разом із тим, оновлення шкільної освіти, забезпечення її якості на рівні європейських та світових стандартів актуалізує подальше дослідження розвитку творчої особистості майбутнього вчителя [2, с. 35].

Основна мета нашої статті – визначити найголовніші вимоги до вчителя-філолога й українознавця, який під час освітньо-виховної діяльності у загальноосвітній школі створить свою «творчу лабораторію» та буде сприяти розвитку творчої особистості учнів.

Спочатку звернемо увагу на визначення основних понять, які будемо використовувати у статті. За В. Андрєєвим, «творча особистість» – це «такий тип особистості, для якої характерна стійка спрямованість високого рівня на творчість, мотиваційно-творча активність, що виявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, які дозволяють їй досягти прогресивних, соціально та особистісно значущих творчих результатів у одному чи багатьох видах діяльності» [1, с. 42].

Будемо користуватися таким визначенням творчого потенціалу особистості: «це складна, нелінійна, відкрита й самоорганізована система, яка визначає гуманістичну спрямованість світосприйняття, дій і вчинків, високу адаптивність, здатність до творчої самореалізації і духовного саморозвитку в просторі соціального й професійного життя» [8].

У наш час на вчителя покладається велика місія, тому що вчитель – це людина, якій за фахом належить відкривати молодій генерації глибини наук, життєву мудрість, передавати навички діяльності. Справжнім учителем може

стати людиною з високими моральними якостями та рівнем культури, яка розуміє, що шлях до професії і шлях у професії потребують праці над собою, постійного самовдосконалення. Усвідомлене входження в педагогічну справу починається з осягнення її засад і суті, призначення, функцій і структури педагогічної діяльності, раціональних методів професійного самовиховання, способів розвитку творчої активності. Висока результативність роботи вчителя багато в чому залежить від рівня його підготовки у вищому навчальному педагогічному закладі.

Система підготовки майбутнього вчителя у руслі вище означеного завдання здійснюється на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету. Крім визначеного навчальними програмами обсягу теоретичних знань, студенти-філологи оволодівають практичними вміннями та навичками, а також готуються до справи виховання й розвитку творчої особистості в загальноосвітній школі. Викладачі університету «вимальовують» перед студентами ідеал учителя-філолога та українознавця, до якого вони будуть прагнути впродовж усіх років їхнього навчання.

Учитель-філолог та українознавець повинен бути справжнім патріотом, інтелігентом, людиною активною і творчою, професіоналом, духовним наставником, учасником державотворчих процесів, і найголовніше – він має бути такою особистістю, яка усвідомлює свою належність до українського народу, зберігає і продовжує українські культурно-історичні традиції, шанобливо ставиться до рідних святинь.

Учитель української мови і літератури та українознавства має бути насамперед творчою особистістю, адже його предмети незвичайні, зокрема, тим, що дають багатогранні знання, виховують національно свідому особистість, активного громадянина України. Учитель-особистість, учитель-майстер своєї справи повинен пам'ятати, що він ставить оцінку учням на уроці, а вони оцінюють його протягом усього життя [4].

Громадянин кожної держави повинен поважати народ, частиною якого є сам. Та як може людина поважати народ, коли вона не знає, за що його поважати. Кожен учень саме на уроках української мови, літератури та українознавства має вивчати свій народ, пізнавати себе (свої індивідуальні здібності, талант), досліджувати свою культуру, історію, мистецтво. А вже протягом багатьох десятиліть через несприятливі для розвитку держави обставини у нашого народу сформувалася низка стереотипів щодо рідної культури (стереотип меншовартості, вторинності, сільськості), які необхідно якнайшвидше подолати. Пропаганда, психологія, педагогіка, кіно, художня література тих часів одурманювали людей, заохочували їх відмовлятися від народного, національного, від свого рідного – від історії, мови, культури, від свого родоводу. І в такий спосіб виховували не одне покоління, породжуючи нігілістів, манкуртів, своєрідних «Іванів без роду й племені», які найбільше піддаються впливу тих усіх деформацій, а також низькопробних зразків чужоземних культур. Тож важливим стає відродження глибинного відчуття гордої приналежності до української нації, свого роду, родини, яке було притаманне найкращим представникам минулих століть – визначним ученим, суспільно-громадським та просвітницьким діячам (М. Драгоманову, С. Єфремову, В. Гнатюку, Ф. Вовку, М. Костомарову, М. Максимовичу та іншим).

На уроках української мови, літератури та українознавства учні ознайомлюються з різними гіпотезами походження українського народу, вивчають генезу української мови, походження і семантику народних символів України, що допомагає їм по-новому осягнути глибини історичної спадщини українців та зрозуміти, що вони є нащадками народу, який тисячоліттями зберігав і відшліфовував свою мову, свої традиції, звичаї та обряди.

Учитель загальноосвітньої школи виступає творцем духовної сутності учня, його інтелектуального потенціалу, світобачення. Найважливіше його

призначення – сприяти розвитку творчої особистості дитини, утвердженню у неї найкращих людських якостей. З огляду на це, педагогічна наука визначає дуже високі вимоги до майбутнього вчителя. Під час занять із методик української мови, літератури та українознавства зі студентами-філологами обговорювалися такі найголовніші з них:

1. Людина, яка хоче стати вчителем-філологом та українознавцем, повинна мати неабияку силу волі, палкий темперамент, постійний оптимізм, організаторські здібності, художнє обдарування. Однак навіть усі ці риси не допоможуть стати справжнім учителем без любові до дітей і ґрунтовних професійних знань. Любов до дитини – це, за словами В. О. Сухомлинського, «плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до Дитини – це все одно, що співак без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору» (із статті «Як любити дітей», яка вперше була опублікована в журналі «Радянська школа» у 1967 році) [5, с. 19]. Ідеться про мудру, добру, вимогливу любов, що вчить жити.

Цінну думку про любов до дитини й до професії висловлює Л. М. Толстой: «Якщо вчитель має лише Любов до справи, він буде хорошим учителем. Якщо вчитель має лише Любов до учня, як батько, мати, він буде кращим за того вчителя, котрий прочитав усі книги, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо вчитель поєднує в собі Любов до справи та учнів, він – досконалий Учитель» [5, с. 20].

2. Учитель-філолог та українознавець повинен мати вищу освіту, досконало знати історію України, захоплюватися краєзнавством, вести пошуково-дослідницьку роботу з українознавства, багато займатися самоосвітою. Йому треба пам'ятати про те, що жодний навчальний заклад не зможе «дати» того, що людина здатна «взяти» самостійно.

3. Учитель-філолог та українознавець має бути зразком культури, яка виявляється у його мовленні. Слово, яке виголошує вчитель, має бути завжди чесним, справедливим, образним, яскравим. Воно є запорукою високих

результатів навчання і виховання учнів. Мова педагога не може бути монотонною, нудною.

Учитель постійно має захоплювати дітей багатством думок, доступністю та якістю викладу навчального матеріалу (читати необхідну літературу, підбирати цікаві приклади) відповідно до їх віку та індивідуальних особливостей, спонукати учнів до творчої співпраці, підбираючи творчі завдання. Це один із шляхів вирішення проблеми дисципліни у класі та підвищення творчої активності учнів на уроці.

Крім того, вчитель у будь-яких ситуаціях повинен бути високоморальною особистістю, вести себе культурно і в школі, і в громадських місцях.

4. Учитель-філолог та українознавець не має права хитрувати, виховуючи учнів у дусі патріотизму. Учні в усьому беруть приклад з учителя. Тому вчитель, у якого слова розходяться з вчинками, ніколи не досягне успіхів у справі виховання дітей та молоді.

5. Учитель повинен добре знати музичне мистецтво, живопис, архітектуру, театр, народні промисли і ремесла тощо та сам оволодіти одним або кількома видами народного мистецтва.

До свідомості студентів доносилося думка про необхідність створення учителем його «творчої лабораторії». Без накопичення досвіду будь-якому вчителеві працювати нелегко, а вчителеві-філологу та українознавцеві взагалі неможливо. В основу творчої лабораторії вчителя треба покласти творчий підхід. Учитель повинен не лише «планувати» урок, йому потрібно розробити його так, аби він був цікавим, сучасним і потрібним учням. Списані з преси чи з методичної літератури розробки уроків – то чуже слово, чужі думки й переживання. Краще писати плани-конспекти уроків улітку: вільний час сприятиме ґрунтовній підготовці до уроку. Вчитель устигне і прочитати те, що потрібно, і підібрати ілюстрації, і розшукати стародавні речі, і записати від респондентів (найкраще людей похилого віку)

етнографічні відомості та фольклор певної місцевості. Звичайно, уроки, проведені за тим самим планом-конспектом у різні роки чи в різних класах, будуть різними, але розроблений вчителем план-конспект уроку є необхідною базою. У плані-конспекті уроку повинно бути обдумане кожне слово, кожна фраза, кожен структурний елемент уроку, початок і кінець.

Треба пам'ятати, що вчитель-філолог та українознавець «творить» не лише гру, обряд, свято, а й людину з національною гідністю, яка шанує батьків, старших і сама хоче бути шанованою в суспільстві, людину добру, багату душевною красою. Найлегше виховувати таку особистість тоді, коли вчитель і під час уроків, і позакласних заходів творчо співпрацює з учнями, розвиваючи їхні індивідуальні творчі здібності, таланти, враховуючи їх характер, світогляд, інтереси, бажання [4, с. 3–7].

Підсумовуючи викладене, слід сказати таке:

1. У сучасних умовах існує гостра потреба суспільства у тому, щоб його члени навчились адаптуватись до швидких соціально-економічних змін, тому формування у дитини творчого ставлення до навколишнього світу і його пізнання, а разом з тим і пізнання себе в світі є дуже важливим. Кожен учитель повинен сформувати в собі потребу в цілеспрямованому і систематичному самовдосконаленні себе як творчої особистості, розвивати професійні вміння, допомагати своїм вихованцям відкривати власний творчий потенціал, який стане в майбутньому джерелом щастя та самовдосконалення.

2. У системі підготовки майбутнього вчителя-філолога та українознавця в Уманському державному педагогічному університеті викладачі велику увагу приділяють опрацюванню зі студентами вимог до педагога та виникненню у них потреби відповідати цим вимогам у їхній майбутній професійній діяльності в загальноосвітній школі.

3. Навчальна й виховна діяльність зі студентами в УДПУ спрямовується на розуміння ними визначальної місії вчителя у державі. Майбутньому

вчителеві слід так проводити уроки української мови, літератури та українознавства, щоб вони дали можливість кожному учневі відчувати себе справжнім українцем, який дбає про збереження національної ідентичності та етнографічної самобутності в усі часи. Під час цих уроків та позакласних заходів українознавчого спрямування учні зростають національно свідомими, духовно багатими і творчо активними.

У подальшому на дослідницьку увагу в цьому напрямку заслуговує проблема складових педагогічної креативності (здатності до творчості) вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – 2-е изд. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.
2. Вознюк Л. Розвиток творчого потенціалу вчителя у системі шкільної освіти / Л. Вознюк // Витоки педагогічної майстерності. – 2012. – Випуск 10. – С. 35–37.
3. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 28. – С. 230.
4. Король О. В. Методика викладання українського народознавства в школі: навч.-метод. пос. / О. В. Король. – К.: ІЗМН, 1998. – 368 с.
5. Переиздание. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2002. – 224 с. – (Антология гуманной педагогики.).
6. Сисоева С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки / С. О. Сисоева // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 2 – С. 161–172.
7. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 284 с.
8. http://awqust.com/index_2_view.php?id=54